

Ko bo še čezme njena senca pala
in bom v zamahu uzrl jo — strašno ptico,
mi duša v strahu bo zatrepetala:

Kdo dal človeku kruto je pravico
do mojega življenja, sanj in dela,
ki rad živim, da našel bi resnico?

To vem, da me vsaj ti boš razumela
in nase vzela breme misli težkih,
ki si v trpkosti meni se razcvela.

V jasnini sinji bo oči nebeških
oblak zasenčil ti duhá globine,
obup težák in strah vseh src človeških.

Ljudje smo vsi: iz skupne bolečine
ljubezni večna luč gori nad nami,
ko drug za drugim sam v temí izgine.

Gorje vsegà svetá na šibki rami
vsak človek zdaj za vse ljudi prenaša;
ker ljubim te, v ljubezenski omami:

zakaj živim? — srcé mi več ne vpraša.

Veternik

Prežihov Voranc

Planinec Veternik je počasi stopil na prag svoje začrnele, lesene hiše. Ta hip pa mu je v oči puhnilo toliko žgoče sončne svetlobe, da je njegove odvajene, slabotne oči niso mogle prenesti in jih je zato moral zapreti. Da bi se ne opotekel čez visoki prag, se je z obema rokama oprl v podboje. Bil je podoben staremu, razpetemu križu, ki ves obrasel s sivim planinskim mahom samotari na kakem vetrovnem razpotju. Tudi Veternik je bil ves siv in kocinast, dolgih las in divje, razmršene brade.

Polagoma je začel previdno žmiriti skozi trepalnice, dokler jih naposled ni široko odprl. Zdaj se je zastrmel ven v svetli poletni dan, ki je bil razprostrt pred pragom. Koliko sonca! Vsa domačija je zavita v njegovo luč, vsa planina in vsa širna nižava pod Veternikom je prepolna njegovega koprenastega, prosojnega bogastva.

Tri mesece je stari Veternik ležal bolan v kamri z enim samim, majhnim oknom, kamor je le dopoldne za nekaj uric seglo sonce. Takrat, ko ga je položilo

v ta zatohli, mračni prostor, je po gorah razsajalo južje, da so se planine tresle in da so pod njimi bučale globače. Tri dolge mesece je njegova zagorela, kosmata koža hlepela za sončnimi žarki, tri mesece se s svojimi kosmatimi prsi ni mogel zoperstavljati vetrovom ter je izza ozkih sten mogel le prisluškovati njihovim vzdihom in njih tuljenju. — Tri mesece so mu dajali mrtvaško luč v roke; nihče razen njega ni verjel, da bo še kdaj okreval, on pa ni hotel umreti, ker ga je še žejalo za soncem, za viharji . . .

Danes se je nenadoma začutil močnega. Zdelo se mu je, da ga nekaj kliče iz hiše. Poskušal je vstati in glej — šlo je. Nataknil si je prtene hlače in se napotil ven. Nekaj časa je tiho stal na pragu in s prijetnim užitkom prožil soncu svoje izsušeno telo. Z levo roko se je še zmeraj opiral na podboj, z desnico pa si je še bolj razgalil prsi in jih nastavil blagodejnosti sončnih žarkov. Njegov sivi, kocinasti obraz je postajal blažji in prijaznejši, njegovo srce je začelo krepkeje biti in zazdelo se mu je, da lije vanj nova, nekdanja moč, ki mu večja vero v življenje z vsakim srčnim utripom, ter mu lajša breme njegovih osemdesetih let.

Veternikova družina je tisto popoldne delala na polju pod domačijo. Prvi je starega gospodarja zagledal na pragu njegov zet. Skoraj onesvestil se je.

„Mica, ali vidiš starega medveda?“ se je obrnil proti ženi, Veternikovi edini, že petdesetletni hčeri. „Zmeraj sem ti pravil, da bo naju oba prej vrag vzel kot pa to pošast. Zdaj pa imaš.“

Mlada dva sta bila že dvajset let poročena in sta že dvajset let zaman čakala na izročitev posestva. Že nekajkrat sta starega pustila samega pri hiši in se odselila drugam. S tem sta ga hotela omehčati, da bi prej dobila posestvo v roke, toda stari se ni uklonil. Vselej sta se spet vrnila k njemu, kjer sta znova začela upati in čakati.

„Ne govori tako, oče so vendarle oče!“ je hči zavrnila moža. Očetu pa je zaklicala: „Oče, pojdite nazaj v kamro, škodovati vam bi utegnilo.“

Stari Veternik je nepremično stal na pragu in se vdajal zavesti vračajoče se življenjske moči. Ta zavest je bila tudi vzrok, da se je hčerinemu svarilu omalovažujoče nakremžil. Že desetletja je med njim in njo trajal boj za Veternikovino in čut zalezovanja in ogroženosti ga je posebno zadnje tri mesece prevzel do bolesterne razdraženosti, da je v vsakem, še tako nežnem hčerinem dejanju videl le pohlepno iztegovanje njenih požrešnih prstov za posestvom. Zdaj pa, ko se je čutil spet trdo na nogah, si je mislil:

„Pa se le niso izpolnile tvoje želje, he . . .“

Tedaj je hči rekla možu:

„Kaj pa, ko bi se očetu zmešalo. Čula sem že, da bolniki včasih tik pred smrtjo vstajajo.“

„Beži, beži! Temu se kaj takega ne more zgoditi.“

Možev glas je bil trpek in sovražen obenem.

Hči je odložila grablje in se namerila proti hiši. Toda oče jo je prehitel in z močnim, polnim glasom zavpil izpred hiše:

„Delaj dalje, mene pa pusti v miru. Jaz sem danes dober.“

In kakor bi hotel pokazati, kako je krepak, je pogumno stopil s praga in s trdnimi, zanesljivimi koraki odšel do hišnega vogla. Tu je obstal. Ko pa je videl, da hči še zmeraj neodločeno stoji in premišlja, če mu sme verjeti ali ne, jo je osorno nahrulil:

„Ali nisi čula, kaj sem rekel?“

Tedaj šele se je hči s pobešeno glavo vrnila k možu. Skrivaj si je obrisala solzo iz oči.

„Saj sem ti rekel!“ je zarezal mož nad njo. Nato sta molče nadaljevala z delom.

Stari Veternik pa je za voglom najprej dvignil oči kvišku proti strmemu vrhu, ki se je dvigal tik iz njegovega gozdnatega pobočja in ki se je imenoval Veternik. Od te gore je tudi njegova domačija dobila ime. Kdo ve, kdaj v preteklosti je nekdo tu gori pričel postavljati ognjišče ter krčiti strmo zemljo. Mogoče je bežal pred sovražnikom in se je zatekel na to višavo, ostal tu ter postal najvišji kmet v celem kraju. Pozdravljen Veternik, ti mogočni plešasti sosed in varuh, ki s svojimi sivimi, skalnatimi temeni tako oblastno strmiš v nebo...

Potem šele, ko so se njegove oči odpočile na ponosnem, večnem sosеду, se je Veternik začel ozirati za drugimi stvarmi. Vsako škodljivo, vsako razpoko je poznal na pamet. Veternikovina se je zelo razlikovala od kmetij, ki so ležale pod njo. Tu je bilo vse pokrito in poraslo s sivim planinskim mahom, s tistim štrenastim, cunjastim mahom, s katerim se planinska rast ščiti pred vetrom in mrazom. Ta sivi mah je pokrival ostrejšja, visel od žlebov, plank in ograj, zaraščal plotove, preraščal rušo in lezel po drevju do njegovih najvišjih vrhov.

Za hlevom je stalo par starih, jelovih tepk, ki so se zdele kakor starke; njih štorasto vejevje je bilo na debelo pokrito z mahovito plastjo; oreh za hišo, na pol suh, a mogočnih, debelih vej, ki je le redkokdaj rodil droban kršjaški sad, je bil ves prerasel s štrenasto prevleko, ki ga je že sto let ščitila pred viharji. Od hiše do gozda je stala vrsta starih bukev in smrek, podobna sivi, mrtvi steni. Siv je bil gozd, sive so bile skale, ki so se bočile okrog slemena. Zajedavska puščoba je sproti posrkala vsak poganjek, ali pa ga je zavila v svoj neprodirni, trohnbni plašč.

Puščobna barva je stiskala srce, toda pri Veterniku je bilo ravno narobe; pogled nanjo mu je bil užitek in iz nje mu je vela spokojnost in mir. Globoko je zadihal in pri vsakem dihu je čutil, kako se mu večja življenjski odpor, kako mu narašča moč; mišice njegovih rok so se začele kar same od sebe bočiti, se nategovati in raztegovati — nenadoma je stal Veternik razprostrtih rok pred hišo, visok in vzravan, silen in uporen, podoben sivemu orehu, ki je nedaleč od njega razprostiral svoje golo vejevje proti nebu...

Spodaj ga je opazovala družina.

„Ali ga vidiš? Ali ti nisem pravil?“ je očital mož ženi z zavistnim glasom. Ta pa je molčala in pohitela z delom.

Zgoraj pa je Veternik še vedno nepremično stal, strmél v sonce in mrmral sam pri sebi:

„Me pa le še niso mogli zlomiti, he, he!“

Ko so mu slednjič roke omahnile, se je zdelo, da se bo umiril; toda namesto tega je nenadoma iztegnil suhi vrat in se ves napel. Dolgo je tako stal in prisluškoval. Mišice in žilice so mu trepetale kot strune.

„Vetra ni . . .“ je vzdihnil naposled.

Bil je ravno eden tistih redkih dnevov, ko Veternikovino ni stresal veter. Soparen zrak je tlačil pogreznino, v kateri je ležala domačija, in komaj tu in tam je včasih zašelestel kak listič ali pa se je zazibala kaka cunjasta, mahovnata brada. Starec se je stisnil, kakor bi ga postalo strah te negibnosti, v njem se je pa začela prebujati vsa tista nenasitna viharna poželjivost, ki je tri mesece bila uklenjena med ozke stranice postelje.

Tri mesece je rjul nad domačimi:

„Odprite okno, da bo pihal veter!“

Hči pa je okno zapirala kljub temu, da ji je mož večkrat govoril: „Odprimo, če sam hoče! Če se po sili hoče prehladiti!“

Poslušati vihar, ki orje čez planine — kakšna slast, kakšno hladilo za pekoči nemir. Kadar se drevje zvija, vzdihuje, kadar skneče ostrešje, kadar tuli gozd, kadar vihrajo v vetru vse tiste neštete, sive mahovnate brade . . .

Dolgo se je starec napenjal. Naposled se mu je razjasnilo lice. Gori v planini, nad slemenom, je odjeknil veter. Samo njegovo uho je moglo slišati ta odmev, ki ga je z neznansko silo zavabil.

Pogledal je proti slemenu, ki se je v podobi kozjega hrbta vzpenjal nad domačijo. Bilo je golo, ker veter ne da tam vzkliti nobenemu semenu. Le na skrajnem koncu je rastel čokat, star mecesen, ves obrasel s planinskim mahom in od večnega vetra nagnjen nad brežino, kakor bi se hotel zdaj pa zdaj zvaliti čeznjo. Toda to je bil le gol videz; mecesen je že tako visel, ko je on, stari Veternik, še kot pastirček posedal pod njim. Mecesen je bil ves razcefran od strel, zato so se ga Veterniki ob hudih urah previdno izogibali.

Vrh mecesna se je komaj vidno zibal v lahnem vetru. Veternik se je nenadoma odločil, se iztegnil proti stogu drv za hišo, izvlekel iz njega kol, ki ga je imel za palico, in se napotil po poševni stezi proti mecesnu.

Mlada dva sta ga od daleč opazovala. Zet je jezno pljunil na tla.

„Stavim, da gre stari v gozd, stikat, če mu med boleznijo nisem posekal kakega debla.“

„Ah, kaj še!“ se je branila žena, toda na obrazu se ji je vendar poznala skrb. Potem je rekla: „Ali si dobro skril štorovje onih smrek?“

„Kaj ti pomaga, ko ima pa stari sešteto vse drevje. Če mu oči zavežeš, bo našel, da mu debla manjkajo.“

„Potem bo zopet prepil!“ je zaskrbljeno zatarnala žena.

„Kaj me briga! Naj jih pa nese s seboj na oni svet, te mecesne in smreke!“ je zaklel zet.

Veternik jo je krepko ubiral po strmini. Kmalu je bil pri mecesnu. Obstal je in oprt z desnico na dolgi kol se je zastrmel v razgled, ki se mu je odprl onostran slemena. Dolgo je gledal tja, potem se je obrnil in se razgledoval po domačiji in polju pod seboj. Ko je tudi na tej strani nasitil svoj pogled, je vrgel kol na tla in se nato še sam zavalil na vresnato rušo.

Ruša je bila od strel vsa ožgana in okrog debel je bila mestoma celo zemlja od nje razkopana. Mecesnovo deblo pa je bilo ponekod olupljeno in pokrito z brazgotinami slabo zaraslih ran, ki mu jih je bil zadal divji ogenj.

Ko sta mlada dva videla, kako se je starec zvalil na vresje in kako je tam mirno počival, sta se pomirila. Zet je molče zrl proti slemenu, ženi pa se je kamen s tako silo odvalil od srca, da se je zasmejala.

„Ti si pa mislil že na najhujše. Zdaj pa sam vidiš!“ je podražila moža.

Ruša, na kateri je Veternik raztegnil svoje izsušene ude, je bila nabita s sončno toploto, ki je prijetno grela kosti. Soparna vročina, ki je v jami skoraj nekoliko dušila, je bila tukaj razredčena od rahlega veterca, ki je komaj čutno pihljal čez slemena od zahodne strani sem. Kocinasta, siva mecesnova glava je nalahno potresavala zajedavski mah in odgovarjala s tajinstvenim, proti vzhodu bežečim šumenjem.

Starec je dolgo ležal in prisluškoval glasovom v zraku. Mimo njega so bežali glasovi na zahodni strani ležečih planin, ki jih je nosila neutrudna sapa v daljno prostranost onkraj slemena. Kmalu je spoznal, da se v zraku nekaj kuha in da se pripravlja nevihta. Doli na jami, kjer sta delala mlada dva, še ni bilo mogoče opaziti bližajoče se spremembe, ker je bil zrak še enakomerno miren, nebo pa jasno in prijazno. Tu na slemenu pa je postajalo že očitnejše. Zdolaj se je zrak kuhal, tu nad slemenom se je hladil in gibal, da je mecesen negotovo drgetal v zraku.

Starec se je naslonil na lahti in molče opazoval obzorje na zahodni strani. Zdaj je bilo še koprenasto, sončno, a vendar še neskajeno. Če je prav, se bo kmalu prikazala prva meglica tam pod onim vrhom.

„Ha, ha, ha!“ se je zasmejal Veternik. „Peca se že kadi!“

Pred Peco se je, kakor bi trenil z očmi, zgostil penast trak svetlikaste meglice. Doli na jami ga niso še opazili.

Medtem je postala meglica že daljša, obsežnejša. Koprena okrog nje je bila vedno gostejša in višja, njen sprednji konec se je že dotikal sosednjega vrha. Tam, kjer se je pokazala prva belkasta proga, je nastajala zdaj črnikasta pega, ki se je naglo bočila na vse strani.

Doli na travniku se še zmeraj niso zganili.

Veternik se je vzel na dlani in zavpil na vso moč:

„Pod Peco se kadi!“

Vsak, kdor je na Veternikovem preživel vsaj eno poletje, je vedel, kaj pomeni: „Pod Peco se kadi!“ Takoj nato je zvihrala družina, orodje je pokalo, znoj je tekel, seno je šumelo, ograba se je krčila... že je zaškripal voz, otrok je stekel domov po vole.

Črna megla pa je rasla in rasla, se širila in kopičila v ogromen grozeč oblak, ki je kmalu zakril vse obzorje. Od njega se je iztegnil proti vzhodu mimo pobočij in čez soteske štrenast jezik prašinstega dima in bežal, od vetra gnan, naravnost proti Veternikovini. Pod njim se je krajina zagrinjala v neprozorno zagrinjalo. To je bil dež, ki je že lil. Nad njim pa je rasel črni oblak čez vso zapadno stran neba.

Nad slemenom je zažvižgal prvi hladni veter, da se je mecesnov vrh prestrašen sklonil. Planina nad slemenom je zabučala vsa hkrati. Za njo je švignil blisk in treskajoč grom je napolnil ozračje.

Nevihta se je z vso naglico bližala Veternikovini. Stari Veternik jo je čakal mirno ležeč pod mecesnom. Kakor začaran je strmel v črno steno oblakov, ki so drveli proti njemu. V daljavi so švigale strele in pri vsakem gromu se mu je zdelo, da se lomi planina in da se pod njim maje ozko sleme v samih temeljih. Čez bregove in pobočja je oral vihar; prej tako mirna, tiha narava je zdaj ječala in stokala v razbičani strasti.

Prve kapljice dežja so mu udarile v raskavo lice. Še vedno obrnjen proti domačiji je zasledoval delo družine.

„Hitreje, hitreje!“ je vpil proti jami, kjer je družina s poslednjim naporom kopičila seno na voz. Že se je vihar upiral v voz, kakor bi hotel odvihrti ž njim pod nebo. Posamezne kopice sena je že nosil s seboj — a vola še zmerom nista bila vprežena in nekaj kupov sena je bilo še zmeraj na travniku.

„Hitreje, hitreje!“ je vpil starec s podvojenimi močmi in ker se mu je zdelo, da se ne ozirajo nanj, se je dvignil, pograbil za kol in začel z njim grozeče mahati proti travniku.

Naposled se je voz vendarle začel pomikati proti domu.

Medtem se je dež zgostil, hiši se je bližala ploha, od katere jo je ločila le še globača pod poljem. Toda že je njen prednji jezik dregnul v pobočje in drvil čeznje. Črnikasto nebo je zalil rumenkast sijaj.

Domači so komaj ušli nalivu pod streho, izpod katere so zdaj opazovali divjanje nevihte. Za Veternikovce niso nevihte nobena novost ali redkost in vsako leto so bili večkrat priče zganjanja razbesnelih zračnih sil, ki so se lomile ob njihovi planini tudi takrat, ko je v dolini pokojno sijalo sonce. Dež je odletaval od streh in sten, da se je kadilo, vmes se je bliskalo ter grmelo čisto pred njimi.

Kar se je hči spomnila očeta na slemenu. Pogledala je navzgor in ga videla, kako je stal na robu, tik nad domačijo, razoglav in odpete srajce. Vanj se je zaganjal vihar, nad njim se je zvijal v vetru mecesen.

„Oče so zunaj!“ je prestrašena zavpila.

Pričela je mahati z rokami, naj se vrne pod streho.

„Doli pojte, oče, doli pojte, pod streho!“

Starec se ni ganil. Sicer je čul hčerino vpitje, ki se mu je pridružilo še zeto klicanje, zatem pa tudi vnukov. Toda ti glasovi mu niso mogli prodreti do srca, ga niso mogli premakniti z mesta, temveč so se mu zdeli, kot bi prihajali iz skrivnostnega osrčja nevihte. Okrog njega je tulil veter, pod njim se je zibalo sleme, nad njim se je tresla gora — v obraz, na razgaljene prsi mu je udarjal mrzel dež... Veterniku ni bilo do tega, da bi si šel iskat zavetja.

Vihar je postajal tako silen, da se je lomilo mecesnovo vejevje in starec se je moral z vso silo upreti, da ga ni sapa pometla s slemena. Mimo ušes in skozi kri mu je oral grom gora in globač, stok polja in nižav in ga prevzemal s čudno opojnostjo.

„Ho — hoooj!“ se je izvilo iz Veternikovih prsi.

Nad slemenom se je vžgal blisk in nekje v bližini je treščilo s tako silo, da se je leseno poslopje Veternikovine sumljivo zamajalo. Družina, ki je še vedno stala pod hlevsko streho, se je prestrašena pokrižala. Ko so oči spet spregledale, je starec še zmeraj stal pod mecesnom.

Hči in mož sta se prestrašena spogledala. Spomnila sta se mecesna in njegove legende in skoraj jima je kri otrpnila po žilah. Oče vedri pod mecesnom... Oba hkrati sta zavpila proti slemenu:

„Oče, bežite!“

Starec pa se ni zmenil za njiju. Stal je in strmel v vihar.

Hči in mož sta se še enkrat spogledala, potem se je pa najprej mož, ki je od groze pozabil na svoje sovraštvo do tasta, zagnal izpod strehe na prosto, za njim pa še žena. Oba sta drvela skozi ploho čez dvorišče proti stezi, ki je vodila na sleme. Prepričala sta se, da je staremu Veterniku otrpnila pamet in da ga morata s silo spraviti domov. Čutila nista moče, ki jima je lila po hrbtih in bila v lica, temveč sta se s skrajnim naporom prebijala skozi nevihto proti vrhu slemena. Ko sta bila že tik pod vrhom in sta imela do mecesna le še kakih dvajset skokov, jima je širok, žareč blisk vzel vid. Hkrati jima je peklenski pok groma zaprl sluh, čudna vročina jima je puhnila v lica in omočena sta se zgrudila na zemljo, ki je bila kot bi se pogrezala pod njima.

Šele čez nekaj minut sta se zavedla. Pobirala sta se s tal in se gledala z vprašujočimi očmi, kakor bi ne vedela, kaj se je zgodilo in kaj hočeta. Nenadoma sta se pa spomnila in vrglo ju je kvišku navkreber proti robu.

Mecesen je ležal izruvan in razklan na slemenu, na ožgani, mokri ruši in sredi razcefranih mecesnovih tresak pa stari Veternik, zadet od strele.

Tedaj je nevihta nad Veternikovo planino opravila svoje in dirjala dalje proti vzhodu. Dež je ponehaval. Oblaki so se začeli trgati, pričelo se je jasni. Vihar se je polegal, namesto njega je lahen veter stresal z listja poslednje deževne kaplje, ki so se počasi odcejale skozi sive štrene planinskega mahu. Kmalu je spet sonce zavilo planino v svoj sveži, prerojeni čar.